

цього процесу залежить не тільки успішність навчальної діяльності, а й комфортність перебування в школі, здоров'я дитини, її позитивне ставлення до оточення [2].

Мета адаптаційного періоду: створити психологічно сприятливі умови, які б забезпечили сприятливий перебіг пристосування першокласників до шкільного життя.

Пристосування (адаптація) дитини до школи відбувається не відразу. Не день і навіть не тиждень потрібні для того, щоб освоїтися в школі по-справжньому. Це досить тривалий процес, пов'язаний із значним напруженням усіх систем дитячого організму [1].

Слід наголосити, що процес адаптації дитини до школи та навчання, розглядається вченими в декількох аспектах:

- фізіологічний – передбачає пристосування першокласника до нового режиму навчання та життя;
- психологічний – полягає в прийнятті дитиною нової системи вимог пов'язаної із виконанням навчальної діяльності;
- соціальний – пов'язується із входженням дитини в учнівський колектив;
- Адаптаційний період першокласників супроводжується такими процесами:
- відбувається фізіологічне пристосування діяльності функціональних систем організму першокласника до змін у режимі й навантаженні;
- формуються, розвиваються й засвоюються способи і прийоми нової діяльності – процесу навчання;
- через емоційну сферу першокласника здійснюється оцінка змін у навколишній реальності як суб'єктивно комфортних або дискомфортних та відповідно до неї відбувається регулювання його поведінки і діяльності [4].

І. Кулагіна вважає, що адаптація – це не тільки пристосування до успішного функціонування у даному середовищі, але здатність до подальшого психологічного, особистісного й соціального розвитку [3]. Процес адаптації можна розглядати не тільки як успішне пристосування дитини до шкільного середовища (до нової системи взаємозв'язків, умов, вимог, нових видів діяльності, режиму), але й до розвитку дитини як цілісної особистості.

Вчені перераховують низку умов, які безпосередньо чи опосередковано впливають на протікання процесу адаптації дитини до школи:

- позитивне ставлення до дітей зі сторони батьків і педагогів;
- задоволення від спілкування з оточуючим дитину середовищем, суспільством;
- адекватне оцінювання дитиною себе у колективі, свого статусу в групі ровесників;
- функціональна готовність дитини до навчання в школі;
- цілісна й благополучна сім'я;
- гуманістичні методи виховання дитини [6].

Явище, протилежне процесу адаптації, – дезадаптація – це нездатність або неможливість індивіда пристосуватися до умов і вимог соціального оточення.

Виділяють декілька стадій навчальної дезадаптації:

- навчальна декомпенсація – стан, що характеризується виникненням проблем у вивченні одного чи декількох шкільних предметів на фоні збереження загального інтересу до школи;
- шкільна дезадаптація – стан дитини, коли на фоні труднощів навчання на першому плані з'являються порушення поведінки, конфлікти з педагогами, пропускання занять тощо;
- соціальна дезадаптація – стан дитини, коли відбувається повна втрата інтересу до навчання, перебування в шкільному колективі, перехід до асоціальних груп [5].

Таким чином, проблема адаптації дітей до школи є досить розповсюдженою та потребує уваги зі сторони батьків, педагогів, а також супроводу психологів. Саме якщо весь адаптаційний процес першокласника у школі відбуватиметься під психологічним супроводом, відповідно його соціалізація, навчальна успішність протікатимуть з мінімальною шкодою та максимальною користю для учнів.

Перспективу подальшої роботи, ми вбачаємо в розробці і реалізації програми психологічного супроводу дезадаптованих учнів першого класу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. В школу – с шести лет / Ш. Амонашвили. – Минск: Педагогика, 1986. – 176 с.
2. Дубровина И. Рабочая книга школьного психолога / И. Дубровина, М. Акимова, Е. Борисова. – Москва: Просвещение, 1991. – 303 с.
3. Кузнецова Н. Адаптація дітей до школи // Початкова школа. – 2002, №2 – С. 12 – 21
4. Максименко К. Адаптація дитини до школи / К. Максименко, С. Максименко, О. Главник. – Київ: Мікрос-СВС, 2003. – 111 с.
5. Марінушкіка О. Адаптація учнів до шкільного навчання. 1–10 класи / О. Марінушкіка, Ю. Замазій, Л. Покроева. – Харків: Вид. "Ранок", 2011. – 192 с.
6. Овчарова Р. Практическая психология в начальной школе / Р. Овчарова. – М.: Сфера, 1998. – 240с.

Мурин Ю.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У СЕРЕДНІЙ ЛАНЦІ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку суспільства процес адаптації молодших підлітків є досить актуальною проблемою. Школяреві необхідна підтримка в прагненні реалізувати себе, навчитися спілкуванню, самовихованню. Гуманістичне ставлення сучасного виховання і навчання є фундаментальною основою для налагодження стосунків вчителя і учнів на засадах діалогу і взаєморозуміння, співпереживання й прийняття один одного. Процес адаптації дітей відбувається перш за все через виховання, яке має цілеспрямований вплив і навчання, яке дає можливість успішно соціалізуватися в сучасному суспільстві.

В цілому зусилля вчителів повинні бути спрямовані на адаптацію дитини, яка знаходиться у "ситуації без досвіду", тобто на її активне пристосування до прийнятих в суспільстві правил і норм поведінки, на подолання наслідків впливу негативних факторів, які перешкоджають успішно адаптуватися до нових вимог суспільства.

В останні роки в психолого – педагогічній практиці проблема адаптації найчастіше асоціюється з навчанням першокласника, рідше – у зв'язку з переходом до основної, та ще рідше – з переходом до старшої школи. Погано контрольована поведінка, конфліктні ситуації, проблеми у стосунках з друзями та в навчальній діяльності є одними із "маячків" проблеми, яка гостро постає в освітньому середовищі. Адаптація дитини до школи не закінчується в першому класі, вона триває фактично до закінчення школи, оскільки освітній процес, за своєю суттю, передбачає безперервні зміни обставин навчання і здійснюється в умовах постійного розвитку школяра. Проте у шкільному житті є періоди, найбільш складні з точки зору адаптації дітей. Таким є перехід із початкової школи в середню та з середньої школи в старшу. Педагогічна практика показує, що для багатьох учнів у цей час типовими є порушення поведінки, емоційна нестабільність, підвищена стомлюваність та особливо знижена успішність навчання.

Велика увага до процесу адаптації школяра до нових умов у середній школі пов'язана з тим, що, з одного боку, особливості та умови навчання в школі висувають високі вимоги до адаптаційних можливостей учнів, а з іншого – з тим, що освіта виконує винятково важливі соціальні функції.

Процес адаптації має особливе значення не тільки на самому початку навчання в школі, але й при переході в основну ланку. Тому організація адаптаційного процесу в освітніх закладах вимагає від вчителів знання особливостей вікового періоду і володіння навичками грамотної й методично організовувати цей процес.

Метою статті є теоретичний аналіз психологічних особливостей шкільної адаптації молодших підлітків при переході із початкової освіти в середню ланку школи.

Незважаючи на актуальність окресленої проблематики і важливість її вивчення, до недавнього часу кількість наукових досліджень, присвячених психологічним особливостям п'ятикласників та їх адаптації до навчання в середній ланці школи була незначною. Зокрема, її вивченням займалися Т. В. Драгунова, Д. Б. Ельконін, О. В. Новікова, А. М. Прихожан, Т. І. Юферева та інші.

Останнім часом увага дослідників до проблеми адаптації п'ятикласників до нових умов значно підвищилася, зокрема, з'явилися нові імена, такі як О. А. Сізова, Г. О. Цукерман, Л. А. Ясюкова та інші.

Разом з тим, організаційні аспекти адаптаційного процесу п'ятикласників базуються на узагальненні практичного досвіду спеціалістів, таких як Т. В. Азарова, О. І. Афанасьєва, М. Р. Бітянова, Н. Л. Васильєва, О. І. Данилова, Є. Г. Коблик, О. А. Осипова, Н. Л. Сомова та інші, накопиченого в умовах сучасної масової школи.

Як показав аналіз літератури, вивченням проблеми адаптації п'ятикласників займалися: І. С. Булах, І. А. Корабейников, Н. Г. Лусканова, О. В. Новікова (концепція адаптація учнів до шкільного навчання); Л. І. Божович, Т. В. Драгунова, І. В. Дубровіна, А. В. Захарова, А. К.Макарова, К. Н. Поліванова, Г. О. Цукерман (положення психології і педагогіки про вікові особливості психологічного розвитку 10 – 11 – річних дітей); М. Р. Бітянова, Р. В. Овчарова (моделі шкільної психологічної служби та принципи організації діяльності практичних психологів в закладах освіти).

Перехід дитини із початкової школи в середню – відповідальний і достатньо незнайомий період у житті кожного учня. Ця складність обумовлена зміною навчальної та соціальної ситуації, яка ставить перед дитиною нові й складніші завдання, порівняно з початковою школою. Г. А. Цукерман називає цей період "нічиєю землею" у віковій психології. Саме тому забезпечення успішної адаптації школяра до системи навчання у середній ланці сприяє ефективності подальшого її особистісного розвитку [6, с. 20].

Сучасна соціально – економічна ситуація характеризується мінливістю та динамічністю. Незважаючи на поступовість змін люди по – різному реагують на зміни, що відбуваються як і у суспільстві, так і в їхньому особистому житті, тобто відрізняються за ступенем пристосованості.

Як зазначає В. Н. Грибов, "адаптація" є процесом взаємного пристосування середовища та

організму людини, спрямований на досягнення рівноваги, яка є підсумком адаптації [2, с. 125].

Г. О. Балл підкреслює, що при дослідженні адаптації необхідно враховувати багатозаровість компонентів системи "індивід – середовище", так як одні й ті ж, в об'єктивному прояві події можуть розглядатися як специфічний вид [1, с. 14]. Реалізацію суб'єктом його цілей можна розглядати як специфічний вид асиміляції, тобто адаптаційний процес, що забезпечує рівновагу суб'єкта з середовищем.

В сучасних умовах перехід учнів з початкової до середньої школи збігається з часовими рамками вікової кризи – переходом від дитинства до підліткового віку. Для того, щоб цей перехід відбувся успішно, необхідно, щоб у дітей були сформовані основні новоутворення молодшого шкільного віку (довільність пізнавальних процесів, рефлексія, внутрішній план дій) та психологічна готовність до навчання в основній школі.

У своїй роботі С. М. Дмитрієва так трактує поняття "психологічна готовність до навчання в основній школі" – це інтегративне (особистісно – інтелектуально – діяльнісне) психічне утворення, що є новоутворенням молодшого шкільного віку та являє собою сукупність якостей учня, необхідних і достатніх для успішного включення його у соціально – психологічну ситуацію навчальної діяльності при переході з початкової до основної школи. Структурними складовими психологічної готовності дитини до навчання в основній школі виступають інтегративно – особистісний, мотиваційний, орієнтовний, інтелектуальний, регулюючий, соціальний компоненти [3, с. 16].

І. А. Корабейников до психологічних особливостей адаптації учнів при переході до середньої школи відносить необхідність встановлення адекватних взаємостосунків з новим класним керівником, вчителями – предметниками, високий рівень емоційності, проблеми мотивації навчальної діяльності, не сформованість адекватної самооцінки, проблеми у стосунках з однолітками тощо [4, с. 86].

Такі вчені, як Я.Л. Коломинський, О.А. Панько, до вище вказаних особливостей додають також проблеми шкільної успішності. Адже саме на інтелект дитини в сучасних школах покладено основне навантаження, тому що для оволодіння навчальною діяльністю, науково – теоретичними знаннями необхідний досить високий рівень розвитку мислення, мовлення, сприймання, уваги, пам'яті.

Однак, це не є головною умовою адаптації дитини до основної школи. Навіть при невисокому рівні інтелекту вона може успішно адаптуватися до нового соціального середовища, якщо приймає себе такою, якою вона є, незалежно від оцінок оточуючих [5, с. 47].

Період адаптації школяра пов'язаний із руйнуванням раніше сформованих стереотипів, які можуть породжувати труднощі як у навчанні, так і в спілкуванні. Адаптаційний період в усіх учнів відбувається по-різному, залежно від їх індивідуально-психологічних особливостей, рівня готовності до навчання у середній ланці.

Згідно Якименко А. С., за рівнем адаптованості школярів умовно можна поділити на три групи:

□ перша група адаптується протягом перших двох місяців навчання. Ці діти відносно швидко вливаються в колектив, освоюються у школі, заводять нових друзів. У них майже завжди гарний настрій, вони спокійні, доброзичливі, добросовісні й без видимого напруження виконують усі вимоги вчителя. Інколи в них усе ж проявляються складнощі або в контактах із дітьми, або у стосунках з учителем, оскільки їм ще важко виконувати всі вимоги правил поведінки, але до кінця жовтня труднощі, як правило, долаються, школяр повністю звикає і до нового статусу учня, й до нових вимог, і до нового режиму;

□ друга група дітей має триваліший час адаптації, період невідповідності їхньої поведінки вимогам школи затягується. Вони не можуть прийняти нову ситуацію навчання, спілкування з учителем, дітьми. Такі школярі граються на уроках, з'ясовують стосунки з товаришами, не реагують на зауваження вчителів або реагують образами, сльозами. Як правило, їм важко засвоювати навчальну програму, лише до кінця першого півріччя їхні реакції стають адекватними вимогам школи, вчителів;

□ третя група – учні, в яких адаптація пов'язана зі значними труднощами. У них переважають негативні форми поведінки, різкий прояв негативних емоцій, вони проблемно засвоюють навчальну програму. Саме на таких учнів найчастіше скаржаться вчителі: вони «заважають» працювати у класі [7, с. 174].

Процес переходу із початкової ланки навчання до навчання в середній ланці – складний та багатогранний. Його успішний перебіг залежить, в першу чергу, від психологічних особливостей молодших підлітків.

Для збереження психологічного здоров'я у навчальному процесі необхідно активно використовувати психозберігаючі технології навчання:

- урахування індивідуальних особливостей дитини (темпераменту, інтелекту, характеру, сприйняття навчального матеріалу, типу пам'яті);
- недопускання надмірного виснажливого емоційно-нервового навантаження у засвоєнні навчального матеріалу;
- організація такого підходу до освітнього процесу, який забезпечує підтримку сприятливого морально – психологічного клімату в класному колективі, збереження, підтримку та зміцнення психічного здоров'я дітей, виключення будь – яких фактів які можуть негативно впливати на психічний стан дитини (авторитарний тиск, грубість, нетактовність).

Крім того, подоланню труднощів періоду адаптації учнів 5-х класів до навчання в основній школі може сприяти цілеспрямована координація дій вчителів, їх професіоналізм та досвідченість.

Отже, підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що адаптаційний період п'ятикласників вимагає особливої уваги як зі сторони вчителів, так і зі сторони батьків. Для більш кращого протікання адаптаційного процесу в школярів варто пам'ятати про психологічні особливості даного періоду, володіти методикою навчання й толерантно ставитися до цих проявів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / А.Г. Балл // Вопросы психологии, 1989. № 1. - С. 13 – 15.
2. Грибов В. Н. Адаптация молодежи малого сибирского города к условиям обучения в вузе / В. Н. Грибов // Дис. канд. пед. наук. - Тюмень, 1999. – 180 с.
3. Дмитрієва С. М. Психологічні особливості педагогічної співтворчості викладача і студентів / С. М. Дмитрієва // Автореф. дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / Ін – т психології ім. Г. С. Костюка. – К., 1996. – 20 с.
4. Корабейников И. А. Нарушение развития и социальная адаптация / И. А. Корабейников. – М.: ПЕР СЗ, 2002. – 192 с.
5. Ходоровська О. О. Психологічні особливості адаптації учнів до вимог середньої школи / Матеріали звітного – наукової конференції викладачів, аспірантів, докторантів і студентів факультету соціально – психологічних наук та управління / гол. ред. В. Б. Євтух. – Вип. 2. – Київ: ТОВ "НВП "Інтросервіс" - 2016. – 100 с.
6. Цукерман Г. И. Переход из начальной школы в среднюю как психологическая проблема // И. Г. Цукерман / Вопросы психологии, 2001. № 5. – С. 19 – 35.
7. Якименко А. С. Психологічні особливості соціально – психологічної адаптації у середньому та старшому шкільному віці / А. С. Якименко // Соціологія. Психологія. Соціальні комунікації: Збірка наукових праць студентів / М – во освіти і науки України, Нац. ун – т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид – во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 6. – С. 172 – 177.

Минюк С.

Науковий керівник – доц. Лециук Г. В.

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ФОРМУЮЧИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ДІТЕЙ

Особистість, здатна до творчості, починає своє формування ще в дитинстві з його широким соціальним експериментуванням, що дозволяє встановлювати глибокі зв'язки зі світом, довіряти йому, йти до саморозвитку, самобутньої реалізації. Загальна динаміка й інтенсивність суспільних змін, що відбуваються в Україні, висувають нові вимоги до людини та прояву її активності у всіх сферах життєдіяльності. Це стосується і періоду дитинства, що зумовлює безпосередній інтерес до проблеми, пов'язаної з особистісним потенціалом дитини дошкільного віку.

У сучасних умовах значна роль належить центрам розвитку дитини, діяльність яких охоплює вільний час дітей, заснована на принципі вільного вибору, особистісно-орієнтованому підході до інтересів і здібностей кожного вихованця, є різноспрямованою та поліваріативною. Для успішного соціального виховання необхідним є створення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в молоді соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. Соціальне виховання повинне досягати двох цілей: успішної соціалізації дітей у дошкільному віці і саморозвитку як суб'єкта діяльності так і особистості в цілому. У цьому, власне, і полягає розвиток особистісного потенціалу, який розглядається як невід'ємна частина процесу розвитку і розуміється як власні зусилля дитини, спрямовані на зміни в цілісній системі особистісних якостей і властивостей [7, с. 17].

Теоретичні та практичні засади соціального виховання є предметом наукових досліджень Т. Алексєєнко, О. Безпалько, М. Галагузової, М. Горячова, І. Зверєвої, А. Капської, О. Кузьменко, Л. Коваль, Л. Мардахаяєва, О. Мудрик, М. Плоткіна, А. Рижанової, А. Сбруєвої, С. Хлебнік, М. Шакурової та інших. Розробці соціально-педагогічних характеристик процесу соціального становлення особистості та проблем соціального виховання присвячено праці Л. Байбородової, О. Безпалько, А. Бодалева, І. Зверєвої, А. Капської, І. Кона, Г. Лактіонової, А. Мудрика.

На сучасному етапі закономірності розвитку особистісного, зокрема творчого потенціалу дітей проаналізовано у дослідженнях М. Врубльовської, М. Коновальчук та О. Вашкевич.

Мета статті: висвітлення окремих аспектів впливу соціального виховання на формування соціальної компетентності та розкриття особистісного потенціалу на етапі дошкільного дитинства.

В останні роки проблема соціального розвитку дітей дошкільного віку виходить на перший план. Наріжним каменем усіх питань, пов'язаних із розвитком дитини, її вихованням, соціалізацією, є її соціальне самопочуття і здатність взаємодіяти зі світом. Тому реалізація основних завдань соціального виховання сприяє оптимальному входженню дитини в соціальний світ, а її соціальна компетентність сприймається як здатність задовольняти власні потреби через суспільно прийнятні способи реалізації